

tur. Vücûhu meşrû kabul etmeyenlere göre ise bu ortaklık mal veya işe taalluk etmediği, ortaklardan her birinin diğerine belirsiz bir miktar borçlanmasından dolayı garar içerdiği ve menfaat sağlayan borç niteliği taşıdığı için bâtıldır.

Vücûh ortaklığında kârın nasıl paylaşılacağı konusu fakihler arasında tartışmalıdır. Hanefîler'e ve bazı Hanbelîler'e göre kâr ve zarar hisseye göredir. Zira vücûh şirketinde kârın kaynağı üstlenilen sorumluluktur. Eğer kâr sorumluluktan fazla ise karşılıksız bir fazlalık söz konusudur ki bu câiz değildir. Taraflardan birine hissesiyle orantısız biçimde fazla kâr verilmesi şart koşulmuşsa bu şart geçersiz sayılır ve hisse eşit olarak dağıtılır. Hanbelîler'in çoğuna göre kâr inan şirketinde olduğu gibi ortakların anlaşığı şekilde paylaşılabilir, çünkü ortaklardan biri ticarî beceri ve itibar açısından diğerinden daha üstün olabilir. Hanefîler'e göre diğer ortaklık akidlerinde görüldüğü gibi vücûh da mufâvada ve inan şeklinde, yani ortaklar arasında sermaye, kâr-zarar paylaşımı, tasarruf ehliyeti, yetki ve sorumluluk bakımından denklik şartının arandığı veya aranmadığı iki şekilde kurulabilir. Şirket bu iki ortaklıktan hangisine göre kurulmuşsa o ortaklıkla ilgili şartların yerine getirilmesi gerekir. Vücûh ortaklığı mufâvada şeklinde kurulursa her iki ortağın kefalet ehliyetini taşıması gerekir. Satın alınan şeyin ve kârın yarı yarıya olması ve mufâvada lafzının kullanılması şarttır. Eğer vücûh inan ortaklığı şeklinde ise ortaklar arasında eşitlik aranmaz, kâr da ortakların ödemeyi üstlendiği bedel oranında paylaşılır. Hanbelîler ise vücûh şirketinin sadece inan şeklinde kurulabileceğini kabul ederler. Çünkü mufâvada şartlarıyla kurulan vücûh ortaklığı hem garar içerir hem de benzeri bir kuruluş şeriatta görülmemiştir. Vücûh şirketi genel hükümler açısından bağlayıcılık taşımayan (gayr-i lâzım) bir akid sayıldığından ortaklardan birinin feshiyle sona erer ve bu hususta ortaklık akidleri-ne ait genel hükümler geçerli olur.

BİBLİYOGRAFYA :

Lisânü'l-ʿArab, "vch" md.; Serahsî, *el-Mebsûʿ*, XI, 151, 152, 154, 168; İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-müctehid*, II, 226; Muvaffakuddin İbn Kudâme, *el-Muğnî* (nşr. Abdullah b. Abdülmuhsin et-Türki – Abdülfettâh M. el-Hulvi), Riyad 1417/1997, VII, 120-122, 137, 138-139, 144, 145; Şehâbeddin el-Karâfî, *ez-Zâhire* (nşr. Muhammed Haccî), Beyrut 1994, VIII, 22-23, 34, 48-49; Abdullah b. Mahmûd el-Mevsîlî, *el-İhtiyâr li-taʿlîl-i-Muhtâr* (nşr. Mahmûd Ebû Dakika), Kahire 1370/1951, III, 12, 18; Osman b. Ali ez-Zeylâî, *Tebjünü'l-ha-kâʿik*, Bulak 1313, III, 322; Ahmed b. Muhammed el-Feyyûmî, *el-Mişbâhu'l-münîr*, Beyrut, ts.

(el-Mektebetü'l-ilmiyye), s. 649; Şemseddin er-Remlî, *Nihâyetü'l-muhtâc*, Beyrut 1404/1984, V, 4-5; *Mecelle*, md. 1332, 1399-1403; Ali Haydar, *Dürrü'l-hükkâm*, İstanbul 1330, III, 711-713; Bilmen, *Kamus*², VII, 96-98; İsmail Büyükcşelebi, *İslâm Hukukunda İnan Şirketi ve Nevileri* (doktora tezi, 1981). Atatürk Üniversitesi İslâmî İlimler Fakültesi, s. 157-168; Osman Şekerci, *İslâm Şirketler Hukuku Emek-Sermaye Şirketi*, İstanbul 1981, s. 238-243; Vehbe ez-Zühayfî, *el-Fikhü'l-İslâmî ve edilletüh*, Dimaşk 1404/1984, IV, 794-795, 801-802, 814, 824; Abdülazîz İzzet el-Hayyât, *eş-Şerikât fi ş-şerʿati'l-İslâmiyye*, Beyrut 1408/1987-88, II, 46-49; Murtaza Köse, *İslâm Hukukunda Anonim Ortaklıklar* (doktora tezi, 1996). Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 132; Ali el-Haffî, *eş-Şerikât fi'l-fikhi'l-İslâmî*, [baskı yeri ve tarihi yok], s. 97-99; "Şeriketü'l-ʿakd", *Mu.F.*, XXVI, 33, 35-37, 43, 56-57, 60, 77-78, 82, 84-85.

İSMAİL CEBECİ

VÜCÛH ve NEZÂİR

(الوجوه والنظائر)

Kur'an'da

bir kelimenin farklı yerlerde kazandığı değişik mânaları mükerrerleriyle birlikte inceleyen bilim dalı ve bu dalda yazılan eserlerin ortak adı.

Sözlükte vücûh "yüz, bir nesnenin karşısında olan şey, ön, önde olan" anlamlarındaki *vech* kelimesinin, *nezâir* ise "bir şeyin dengi, benzeri, yanısı" anlamındaki *nazîrenin* çoğuludur. Karakterleri, söz ve davranışlarındaki üstünlükleriyle birbirine benzeyenlere de *nezâir* denir. Hz. Peygamber'in namazlarda okuduğu yirmi kısa sûreyi Abdullah b. Mes'ûd'un *nezâir* diye adlandırması (Buhârî, "Fezâ'ilü'l-Kur'ân", 6; Müslim, "Müsâfirîn", 275) nazîre kelimesinin sözlük anlamıyla ilgili görülmüş ve bu sûrelerin uzunluk bakımından birbirine yakın olmasıyla açıklanmıştır (*Lisânü'l-ʿArab*, "nżr", "vch" md.leri; *Tâcü'l-ʿarûs*, "nżr", "vch" md.leri). Vücûh ve *nezâir* ilminin öncülerinden olan Mukâtil b. Süleyman (ö. 150/767) ve Yahyâ b. Sellâm ile (ö. 200/815) onları izleyen Hîrî ve Hüseyin b. Muhammed ed-Dâmegânî'nin eserlerinde bu terimler tarif edilmişse de verilen bilgilerden Kur'an'da aynı lafzın farklı yerlerde değişik mânalarda kullanılmasına vücûh, bir lafzın anlamlarından sadece birinin başka âyetlerde tekrarlanmasına *nezâir* denildiği anlaşılmaktadır. Bilindiği kadarıyla vücûh ve *nezâir* terimlerini ilk tanımlayan âlim olan Ebû'l-Ferec İbnü'l-Cevzî ile (ö. 597/1201) onu takip eden Kâtib Çelebi'ye göre her iki terim de "harekesi ve lafzı aynı olan bir kelimenin farklı yerlerde farklı mânalara gelmesi" anlamını ifade eder. Ancak bu

kelimelerin kullanıldığı her yerde aynı olan lafızlarına *nezâir*, bunların birbirinden farklı olan mânalarına vücûh denir. Buna göre *nezâir* lafızlara, vücûh mânalara verilen addır (*Nüzhetü'l-a'yûn*, s. 83; *Keşfü'z-zunûn*, II, 2001). Bedreddin ez-Zerkeşî, İbnü'l-Cevzî'nin izahlarını vücûh ve *nezâir* konusunda yazılan ilk eserlerdeki anlayışı yansıtmadığı gerekçesiyle kabul etmemiştir. Zerkeşî ve onu izleyen Süyûtî ile Taşköprizâde gibi âlimler, ilk kaynaklardaki açıklamalara bağlı kalarak bir kelimenin farklı yerlerde ifade ettiği farklı anlamlara vücûh, aynı kelimenin farklı yerlerde aynı anlamda kullanılan lafızlarına da *nezâir* denilmesi gerektiğini belirtmişlerdir (*el-Burhân*, I, 193; *el-İtkân*, II, 121; *Miftâhu's-sa'âde*, II, 415). İbnü'l-Cevzî, İslâm kelimesinin Kur'an'da "din olarak İslâm, tevhid, ihlâs, boyun eğme, ikrar" şeklinde beş veçhi bulunduğunu söyler ve bu anlamlara dair on iki örnek zikreder (*Nüzhetü'l-a'yûn*, s. 136-137). Ona göre âyetlerdeki İslâm lafızları birbirinin nazîrleri, mânaları da vecihlerdir. Buna karşılık Zerkeşî'ye göre bu on iki örnekteki İslâm lafızlarından sadece aynı anlama gelenler (meselâ "ikrar" anlamında Tevbe sûresinin 74. ve Hucurât sûresinin 14. âyetlerinde) birbirinin nazîridir. Birinci gruptaki âlimler *nezâir* için lafzî benzerliği yeterli görürken ikinci gruptakiler bunun yanı sıra aynı lafızlar arasında mâna benzerliği de aramışlardır.

Bu açıklamalardan, vücûh teriminin Kur'an'da aynı lafzın farklı yerlerde ifade ettiği değişik mânalar için kullanıldığında görüş birliği bulunduğu ve ihtilâfın *nezâir* hakkında olduğu anlaşılmaktadır. *Nezâir* tanımı açısından bakıldığında mevcut literatüre Zerkeşî'nin öncülük ettiği ikinci görüşün hâkim olduğu, aynı lafızlar arasında anlam birlikteliği de bulunduğu *nezâir*den söz edildiği görülmür. Mukâtil b. Süleyman, Yahyâ b. Sellâm, Hîrî, Dâmegânî gibi ilk müellifler tarafından verilen örneklerin bu çerçeveye uygun olduğu tesbit edilmiştir (Karagöz, s. 448). Meselâ Mukâtil b. Süleyman ile Yahyâ b. Sellâm, Kur'an'da "tâğût" kelimesinin üç veçhinden söz ederler. Birinci vecih Bakara sûresinin 256. âyetinde şeytanı, ikinci vecih Nahl sûresinin 36. âyetinde putları, üçüncü vecih Bakara sûresinin 257. âyetinde Kâ'b b. Eşref'i kasteden kullanımlardır. İlkinin nazîri Nisâ sûresinin 76., ikincisinin nazîri Zümer sûresinin 17., üçüncünün nazîri Nisâ sûresinin 51. âyetinde geçer (Mukâtil b. Süleyman, neşredenin girişi, s. 77; Yahyâ b. Sellâm, s. 207-208). Konuyla ilgili eser-